

ravnotam, v uvodu, ki je datiran „u maju 1919“. Ne pove nam pa, zakaj je prezrl V. Levstika in izpustil Preglja. „Nije mi bila namjera, da potanje ocenjujem pojedine pisce“, pravi urednik, toda to bi bilo pri taki izdaji, kjer se dajejo samo kosci, za tuje občinstvo zelo potrebno. Bijografije in konkretni podatki iz življenja, ki jih podaja pri vsakem pisatelju, bodo res dobro došli, n. pr. ob raznih obletnicah itd., ali pri sestavi kakega bijografičnega leksikona, toda sedaj mu moramo s Hrvati vred na slepo verjeti, da se je Tavčar „razvilo u jednu od najtipičnijih (?) slovenskih ličnosti posljednih decenija“ (5). Ocen se popolnoma ogniti ni mogel, toda rajši nego da pripoveduje pri raznih avtorjih o rečeh, ki še niso natisnjene, bi naj bil govoril o delu, ki so ga že opravili in o njegovih vrednotah — kjer jih kaj je.

Izbera je v takih slučajih težavna reč. Vendar pa bi bila lahko srečnejša, če bi se urednik dal v tem slučaju voditi samo od umetniških ozirav in ne še tudi drugih, n. pr. literarno-zgodovinskih (Tavčar) ali nacionalno-političnih (Trdina, Maselj). Trdine „Lila“, ta vzor novele in višek — svoje vrste — Trdinovega ustvarjanja, bi ne bila predolga, pa bi bilo ob nji še prostora za njegove „Slovenske novele“. Masljev „Vojvoda Pero“ je res da poštena, vsega spoštovanja vredna liška korenina, ki da omejenemu „Kranjcu“ zasluženeno lekcijo, toda kako neprimerno višje stoji njegov „Tovariš Kladviček“ s svojim, za Maslja človeka tako značilnim, očetovsko rezigniranim koncem! In kako je v lepo prozo zašla Milčinskega „Kratkočasna igra“, ta nedolžna stvarica v verzih? Ali je urednik to nedolžno šalo, v kateri se Milčinski na svoj dobrodušen način smeje prazni retoriki Hribarjevega (ali bogvečegavega) patosa, res vzel za — krvavo resnico? Težko verjetno! Mogoče bi našel kaj lepšega ali primernejšega v njegovih „Vlačugarjih in beračih“, kjer se na tako prikupen način kaže Milčinskega humanost, ali v njegovih humoreskah in satirah. Cemu v „Zgodbi o Šimnu Sirotniku“ kazati sekundogenituro „Hlapca Jerneja“, ko bi teh 40 strani za primogenituro tudi bilo dovolj! In ko ima Cankar toliko sijajnih kratkih stvari, da mora biti človek že precej neroden, če ne zna na 40 straneh nasuti cele kopice pravega biserja?! In tako naprej! Preveč ne smem olajšati uredniku dela za drugo izdajo, ki si jo zaradi stvari odkrito želim.

Knjiga, ki je namenjena občinstvu, ki njene besede ne razume vseskozi, bi morala biti brez tiskovnih napak. Ta pa jih ima več, nego bi jih smeli dovoliti, če bi bila namenjena v prvi vrsti nam samim. J. A G.

Franjo Horvat-Kiš: Istarski puti. Zagreb 1919. Izdao nakladni zavod Ign. Granitz. 15 K.

Če si prebrodil že sam skoraj vse te kraje in poznaš skoraj vsakega človeka, o katerem govori pisatelj, drugega pa kar uganeš — če ti torej knjiga neprestano zbuja tvoje lastne, večinoma vendar prijetne spomine, potem se kar bojiš, da ne boš dovolj „objektiven“, ko si vzel spis v prvem redu vendar zato v roke, da boš o njem — poročal. Nehote se prašuješ: ali bo knjiga nudila toliko užitka tudi onemu, ki teh ozkih ulic, teh vijugastih cest, teh strmih stez, teh skromnih vasic, teh veličastnih goličav, teh pohlevnih obrazov in blagih oči ne pozna, ki jih ne ljubi, dà, ki jih morda celo prezira? ... Ali se ne dogodi lahko celo, da kaka posebno brihtna glava to delce odloži s tistim pomilovalnim nasmehom: „Eh, že spet taka-le rodoljubna reč!“

No, mislim, da do takih pisatelju že celo ni — do „gospodov adjunktov“ ... Kdor pa je ustvarjen tako, da mu gre do srca beseda, ki je prišla iz srca, ta se ne bo kesal, da se je pridružil Horvatu-Kišu na njegovih potih! Da, toplo, čisto srce je napisalo te vrste od prve do zadnje, srce, ki žarko ljubi vse, kar je našega. (Last not last: tudi nas Slovence...) A to srce ni samo blago in čisto, tudi razumno je in zna vse povedati, kar občuti! In kar je — videlo. In ravno zato, mislim, da mu je v vsakem čutečem srcu zagotovljen popoln uspeh. Saj jaz, recimo, v Lindaru tudi še nikoli nisem bil, pa bi vendar lagal, če bi rekel, da ga zdaj, ko sem bil s Horvatom-Kišem gori, ne poznam: cerkev, vsako hišo, vsako stezo vidim, da bi šel tudi že takorekoč sponine obujat, če bi me zanesla kdaj noga tja gor. Ravno ta pisateljev dar: ustvariti v par potezah plastično sliko pred čitateljem, se mi zdi z umetniškega stališča njegova glavna vrlina — škoda, da se, rekel bi, tega sam ne zaveda in zato tega daru tudi v večji meri ne izkoristi. Dogodilo bi se pa lahko zato nasprotno (in ravno v slovenski oceni), da bi mu kdo vsaj na splošno očital preveliko gostobesednost; namreč v tem zmislu, da jih porabi mnogo preveč tam, kjer bi jih bilo pol dovolj. Toda — ali bi bila knjiga sploh to, kar je, če bi bila pisana drugače? To je: ali bi ne bila potem čisto nekaj drugega? Če bi na primer imela nekaj statističnih podatkov, bi se gotovo marsikomu zdela „praktičnejša“; toda potem — — dà, potem bi bila ravno nekaj drugega. Ta knjiga ni iz glave, ta knjiga je iz srca, čistega, lepega, razumnega srca in pisana za tako srce in nič drugega. Komur ni prav, naj poseže po čem drugemu — „popravljati“ se tu nič ne da... Kvečemu, če bi bil pisatelj tu in tam prečrtal kako „refleksijo“, ki ne spada „strogo k stvari“. Ravno zato, ker je knjiga knjiga srca. Toda to je: tudi te refleksije niso nikoli — fraza. In, hvala Bogu, tudi nikoli „lirika“, ki je v prozi skoraj vedno omledna, navadno celo ogabna... Naravnost izborne pa so za to tiste refleksije, ki so šegave. Naj navečem le eno: „Magare nema ni za što interesa nego opet za magare. Možeš stoput mimo proci — on se ne osvrće; ali magare neka drugo dolazi ili prolazi, već uaculi one svoje proverbijalne uši. Opleteš ga i jedva ga se tiče, grakčeš li nad njim — a ovamo ga tjeraju grakcući — postaješ više komičan ti nego on. On je svoj, pa eto, zato ga volim“. Meni se je pisatelj prikupil tudi z besedo, s katero se umakne pred pazinskim pokopališčem pogrebne sprevedu: „Ja se tuzi ne namečem“. Za te besede sem mu odpustil vso — filozofijo o grobeh, ki ga prej obide pri pogledu na to pokopališče...

Jezik je bogat, dikcija upatam morda celo preveč bujna, kar je pač pisateljeva posebnost. (Razen n. pr. mesta, ko pravi, da se iz restavracije v Sv. Petru „čuje smijeh tanjura, vriska vilica i noževa u dragom dodiru sa bocama i čašama“, kar je res že preveč — bujno. Zato pa bogato odškodujejo pristno pesniška mesta, kakor n. pr.: „Tako se eto uspinjem i čini se, da me za ruku vodi sjena moja, koja evo preda mnom grede nijema i bez daha...“)

Kar se tiče zgradnje spisa, je metoda podana že po snovi sami. Da metoda je seveda enostavna — „popotniška“. Pisatelj je vsako svojih dveh potovanj v Istro začel na Reki in sedel tam na vlak. Prvikrat se pelje najprej do Matulj, si ogleda starodavni Kastav, rojstni kraj vseh treh „očetov Istre: Laginje, Spinčića in Mandića“, se odpelje od tod v Trunovo-Bistrico, kjer „slovenski fantje urno (?) poje“, nadaljuje pot do Sv. Petra na Krasu, od tam v Divačo ter dalje do Rakitoviča, „najjužnijeg okrajka slovenskog dijela Istre“. Drugikrat se pelje naravnost do Buzeta. I iz Rakitoviča i iz Buzeta jo udari obakrat najprej v Čičarijo ter obliodi

prvikrat bolj zapadni, drugikrat bolj izhodni njen del. Meni, ki sem živel dve leti v teh krajih, je že osebno žal, da ni n. pr. vsaj drugič izstopil že v Šapijanah, jo krenil proti Podgradu, ki sicer ne leži več v pravi Čičariji, a je vendar njena prava „prestolnica“, od tod pa čez Mune in Zejane, kjer bi bil videl „Romune“ z izključno hrvatskimi priimki, in šele od tu dalje na Vodice ali pa v Lanišče; ne pa da je šel obakrat „okoli života v aržet“ in se moral poteni potiti po tistih nebotičnih strminah iz Rakitoviča navzgor, izgubivši tako priložnost, da vidi gotovo najzanimivejše čičke vasi s tisto prelepo žensko narodno nošo tam gori. Razen Čičarije je pisatelj obhodil prvikrat precejšnji del Pazinščine, drugikrat tudi še glavne kraje Puljščine s Pulo samo. Pri tem ne omenja samo ljudi, ki jih je srečal na svoji poti — skoraj pri vsakem drevesu, bi rekel, da skoraj vsakem kamnu se pomudi. Da, zdi se celo, da mu do ljudi sploh ni veliko — inteligenci, razen kolegov in duhovnikov, se naravnost izogiblje. Čudno to po njegovih izkušnjah v Buzetu in posebno še „u srcu hrvatske Istre“, Pazinu, kajpak ni; a vendar bi človek dejal: če bi bili „gospoda adjunkti“ le slutili, kako žarko srce ima „čovjek, gospodin s kišobranom i malim kofrićem, u koji ne bi ni dva mačka strpāti mogao“, bi bili morda le nekoliko bolj vljudni ž njim, posebno, če bi bili še slutili, kako vražje ostro pero ima, če ravno hoče.

Te poti po Istri je pisatelj napravil prvo v letu 1912., drugo v letu 1914., in sam pravi, da sta tudi opisani pred vojno. Potem — vse v predgovoru — pristavlja: „Danas mnoge stvari drukčije gledamo. Ipak autor nije mijenjao teksta dajući štiocu prilike, da mu se podsmjehne...“ Da, toda ta nasmeh je danes brezkončno grenak, ko imamo tam doli za Čičarijo namesto Rakitoviča — Granchino ali nekaj takega, za Cerovlje — Cerreto, za Hum — Colmo itd. itd. ... Kako ti bo šele zdaj pri srcu tebi, ki praviš, da se ti je že takrat „činilo, kada sam sa Čičarije trčao niz strminu strmu u buzetsku kotlinu, da slazim sa svojega na tudje“? ... Ah, ta Buzet, ta „Pinguerte“, o katerem praviš tako lepo: „Buzet = grade! Kako sjediš huncu na vrhuncu, kako si osamljen sa svojim talijanstvom medju zidicama u sredini hrvatstva, što se budi i buji!“ — ali ni tudi tebi tesno pri srcu, če slišiš, da se je že skoraj trohneči zmaj zbudil in da že spet iztega kremplje po svojih stoletnih žrtvah — tudi po tvojih „dragih Čičih“? ... Kaj je bila potem res zaman vsa tista junaška njih borba, ki jo tako lepo opisuješ — tisto desetdnevno „obleganje“ Buzeta pri občinskih volitvah pred zdaj že skoraj tridesetimi leti, ko so možje vstrajali noč in dan, čičke žene pa jim neumorno donašale jedi, dokler ni že vsega zmanjkaio, pa so jim poslale nože in sporočile — čisto po špartansko —: „Ima hljeba u Buzetu dovoljno, evo vam noževi, a vi podjite i urežite si koliko vam treba!“? ... Ali ne — tisti narod, ki takrat ni omagal, ko je inel od stoletnega robstva hrbet še ves sključen, bo zdaj še manj, ko se mu je bil že skoraj popolnoma zravnal in — kar je še važneje — ko že davno ve, da ni več samo „Istrijan“, ampak da ima takoj tam zadaj za Učko goro prave rodne brate ... Med temi rodnimi brati pa bo ta knjižica neprestano govorila zanj! Zakaj pisana je tako, da ne bo nehala prositi in rotiti, dokler ne izprosi in ne izroti ... In ko je že hudobna usoda hotela, da naj postane, kar se ji pri spočetju in rojstvu še sanjalo ni — agitatorica, je prava sreča, da je prišla na ta svet kakor rojena tudi za ta posel: iskreno, ljubeznivo pripovedovanje se je samo izpreverglo v strasten bojni klic!

Zadnji stavek pisateljevega predgovora se glasi: „Ako ti štioću, dok čita ove pute, sve nešto raste, raste, ma i sam ne znao, šta, onda sam mu pogodio žilicu“. Treba je samo skrbeti, da bo „štioć“ (čitatelj) ves narod, a ta bo že vedel, kaj ob teh spominih na nesrečno Istro v njem raste, raste!... Ivo Šorli.

G. Petronij Arbiter: Pojedina pri Trimalhijonu. Poslovenil dr. Joža Glonar. Založba Omladine. V Ljubljani, 1920.

Pred tisočdevetsto leti! Rimski imperij je ravno prekoračil višek svoje moči in slave. Dasi mu je bil določil „vsemogočni oče bogov in kralj ljudi“ brezmejnost v prostoru in času, je vendar že nosil v sebi kati propada. Kajti lepe čednosti, ki so zgradile veličastno stavbo vladarice sveta, so dobivale vedno manjši obseg svojega gospostva. Končno se je umaknila hrabrost in zvestoba, pravičnost in zmernost, poštenost in domovinska ljubezen mehkuznosti, hinavščini, prevari, razkošnosti, kovarstvu in samogoltnosti. „Ego“ (jaz) je postal stožer, okoli katerega se je vrtelo vse „delovanje“ nekdanj tako krepostnega rimskega državljanca. Državni veljaki, navzgor pasje narave, navzdol krvoločni trinogi, so z vso iznajdljivo rafiniranostjo iskali virov svoji požrešnosti in razuzdanosti. Da za temi niso hoteli zaostati tudi mnogi brezvestni zasebniki, je žalostna resnica.

Naravna posledica je bila, da je poleg nakupičenih milijonov vsakovrstnih dragoletnikov večina prebivavstva gladovala in ječala v največji bedi. Ko so plemeniti možje in goreči patrijoti uvideli brezplodnost svojih naporov, so se umaknili z javnega pozorišča ter iskali utehe v resnici in slavni preteklosti svoje domovine, če niso sledili zgledu Utičana. Usoda države se je pa uklonila naravnemu zakonu, ki vелеva, da je zapisana poginu tudi največja družba, ki se je odrekla *pravni* temeljev, jamstva za večni obstoj.

V prvi čas rimskega cesarstva nas popelje „Obed pri Trimalhijonu“, najznamenitejše literarno delo vse cesarske dobe. Avtor, ki je imel priliko ob viru opazovati vso pokvarjenost in gnilobo takratne družbe, slika socialno življenje z mojstrsko realistično sicer nekoliko umazano, toda s tisto spretno duhovitostjo in natančnostjo, ki jo zmore le temeljiti poznavavec ljudi in narave. Sam spada joč k filozofični struji, ki je smatrala za vrhunec človeške zemeljske sreče ravnovesje duha in zmernost v uživanju, nam je s čudovito umetnostjo in globokim razumevanjem očrtal poleg drugih tipov tedanje družbe tudi žitje in bitje antičnega veleveržnika, toda tako, da osebe same z živimi barvami rišejo svojo sliko. Delo je vredno, da se prebere. Zlasti socijolog se bo prepričal, da je današnja človeška družba v marsičem verna kopija davne preteklosti, ko so ničvredne brezvestne kreature tirale državo v neizbežno propast.

Hvaležni moramo biti prelagatelju, da imamo sedaj tudi v slovenskem prevodu delce, ki so se zanj zanimali najrazličnejši kulturni narodi.

Po primernem uvodu — lajiki najdejo mogoče preveč, strokovnjaki premalo — sledi prevod, ki dosega, včasih celo prav blizu, genijalni humor in skoro neprekosno plastiko originala. Dasi je prevod dober, bi bilo vendar želeli, da bi se tesno držal originala, kjer je to brez kvara za razumevanje in potrebno za izraz logičnega razmerja avtorjevih misli. Zlasti vezniki sed, nam, autem itd. so v tem oziru velike važnosti.

Da bi slovenitev takega dela, kakor je pričujoči roman, celo od klasičnega filologa zahtevala mnogo napora in dolgotrajnega učenja, je vpričo cele legije arhaizmov, zlasti pa vulgarizmov v besednem zakladu oblikah in skladnji,